

Doprovodný text k pracovnímu dokumentu pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících (profesní zákon)

Úvodem

Předkládáme sociálním pracovníkům revidované pracovní dokumenty – podklady pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících (tzv. profesní zákon), aby měli možnost se předem seznámit se záměry v oblasti profesionalizace sociální práce a navrhnout případné další úpravy.

Návrh textu, který byl předložen začátkem roku 2014, byl pracovním materiálem vycházejícím z podkladů dvouleté práce odborných pracovních skupin, které zpracovávaly základní teze pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících.

Po předložení první verze pracovních materiálů se naplno rozběhl konzultační proces. MPSV obdrželo řadu otázek, návrhů či připomínek, některé i s návrhy řešení. Do konzultací se zapojili sami sociální pracovníci, organizace zastupující zájmy sociálních pracovníků, a často i zástupci jiných zájmových skupin, jako například zaměstnavatelé, poskytovatelé či zastřešující organizace.

Zřejmě z důvodu záměny konzultačního procesu za legislativní proces některé subjekty přistoupily k přijetí stanoviska – s ohledem na rozpracovanost materiálů, na niž bylo upozorňováno v doprovodném textu k pracovnímu dokumentu, se však tímto postupem často ochudily o možnost diskutovat či navrhnout úpravy.

V průběhu měsíců březen až červen, poté co oddělení koncepce sociální práce zpracovalo celý soubor všech zasláných textů, uskutečnili pracovníci MPSV mnoho osobních setkání s jednotlivci i zástupci subjektů k upřesnění sdělovaných obsahů.

Zkušenosti z konzultačního procesu ukázaly, že předložené pracovní materiály nebyly odborné veřejnosti zcela srozumitelné, napříč různými subjekty se otázky či připomínky většinou shodovaly. V řadě případů se také ukázalo, že stanoviska samotných sociálních pracovníků se mohou zásadně lišit od navenek a nahlas sdělovaných stanovisek například jejich zaměstnavatelů. V některých organizacích vedení sociálním pracovníkům informaci o konzultačním procesu ani nepředalo.

Na základě získaných informací a návrhů byly pracovní materiály revidovány a prošly konzultací s odborným kolegiem.

S ohledem na rozmanitost a někdy i protichůdnost přání či požadavků konzultujících nebylo možné všechny návrhy do materiálů zpracovat, usilovali jsme však o nalezení takového znění dokumentů, které bude z hlediska profese přijatelné.

Jak bylo uvedeno v původním doprovodném textu, cílem navrhované právní úpravy je podpořit odborný status sociálních pracovníků. Při debatách nad právní úpravou byla identifikována další témata, například finanční ohodnocení sociálních pracovníků či kvalita vzdělávacích kvalifikačních programů. Navrhovaný profesní zákon ve svém důsledku může mít v těchto oblastech zásadní vliv. Prestiž oboru sociální práce navrhovaný zákon sám o sobě zvýšit nemůže, otevírá však prostor k jasnému vymezení profese sociální práce a její exkluzivitě. Nabízíme sociálním pracovníkům nástroj a ponecháváme zcela na jejich zhodnocení, jak jej využijí.

Nadále platí, že uvítáme jakékoli připomínky a podněty, které pomohou dosáhnout uvedených záměrů. Očekáváme konstruktivní debaty a konkrétní návrhy a odůvodnění, proč by mělo něco do textu přibýt nebo naopak. Současně věříme, že připomínky budou v této fázi konzultačního procesu uplatňovány zejména z řad sociálních pracovníků a s prizmatem zájmu profesního rozvoje a zájmu klientů sociálních pracovníků.

Materiály předkládáme ke konzultacím na období červen až září 2014. Připomínky či návrhy je možné zasílat prostřednictvím elektronického formuláře nebo prostřednictvím e-mailu průběžně.

Připomínky **ke konkrétním pasážím** lze vložit zde:

<https://sluzbyprevence.mpsv.cz/pripominky.php>

Obecné připomínky, tj. nikoli ke konkrétním ustanovením, zde:

<https://sluzbyprevence.mpsv.cz/ob-pripominky.php>

Pokud máte více návrhů, připomínek či otázky, lze je zaslat na e-mail:

melanie.zajacova@mpsv.cz

Vlastní text odůvodnění jednotlivých tezí návrhu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře

I. Obecná část odůvodnění

1. Důvod předložení a cíle

1.1. Název

Zákon o sociálních pracovnících

1.2. Definice problému, cílů, kterých má být dosaženo, rizik spojených s nečinností

Důvod předložení návrhu

V roce 2006 byla přijata právní úprava systému sociální pomoci v oblasti činností tj. sociálních služeb. Snaha o právní úpravu systému, který se do té doby rozvíjel a rozšiřoval okruh své působnosti, byla vyvíjena již od první poloviny 90. let dvacátého století, avšak do té doby bezúspěšně. Zákon o sociálních službách nebyl v době přípravného a legislativního procesu jediným návrhem, který byl tehdy na Ministerstvu práce a sociálních věcí ve spolupráci s odbornými skupinami z praxe a akademické obce připravován. Již v roce 2005 byla završena téměř dvouletá práce pracovní skupiny, která připravovala podobu věcných tezí tzv. profesního zákona. Návrh tzv. profesního zákona, který by upravoval podmínky pro výkon činnosti, odbornou způsobilost, formu výkonu a podmínky pro celoživotní vzdělávání a kontrolu kvality prováděné činnosti, byl v té době odložen, resp. vláda rozhodla, aby tato oblast nebyla upravována a jako náhradní řešení bylo ministerstvu doporučeno, aby byla úprava profese a výkonu sociální práce včleněna do v té době prioritního záměru k úpravě sociálních služeb. Zákon o sociálních službách tedy upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jak v systému sociálních služeb, tak v rámci resortu práce a sociálních věcí, ve školách a školských zařízeních, zdravotnických zařízeních, věznicích a zařízeních spadajících pod migrační a integrační politiku Ministerstva vnitra ČR (dále jen „MV ČR“), a to bez ohledu na to, zda se jedná o veřejnoprávní či soukromoprávní činnost.

Od té doby MPSV vyhodnocuje reálné dopady, které přinesla tato úprava. Na základě konzultací s organizacemi zajišťujícími činnosti sociální práce a obcemi MPSV došlo k závěru, že dochází k záměně sociální práce za sociální služby resp. redukování sociální práce na oblast sociálních služeb.

Od května roku 2012 proto zahájily činnost odborné pracovní skupiny, které zpracovávaly základní teze pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících. Materiály byly průběžně široce konzultovány na seminářích s odborníky z praxe, dále z institucí veřejné správy působících v systému sociální ochrany ČR a z akademické oblasti. Debaty

se zaměřovaly na formulaci východisek, zásad a podstaty připravovaného záměru. Účast vybraných expertů z výše uvedených oblastí se projevila i v jejich komentářích, resp. doporučeních pro MPSV, které je hlavním garantem sociální práce v České republice a je odpovědné za legislativní přípravu věcného záměru uvedeného zákona. V lednu 2014 byly oficiálně předloženy pracovní materiály ke konzultacím se sociálními pracovníky a další odbornou veřejností.

Zákon o sociálních pracovnících je koncipován jako zastřešující zákon pro všechny sociální pracovníky napříč resorty. Zvýšení úrovně kvalifikace sociálních pracovníků a kvalitní výkon jejich profese patří mezi klíčové faktory celkové kvality v oblasti sociální politiky.

Sociální práce zaujímá výlučné postavení mezi ostatními pomáhajícími obory – jako jediná posuzuje situaci klienta komplexně – a proto je úprava statusu sociálního pracovníka nezbytná. Odborné činnosti sociálních pracovníků s cílovými skupinami mají zásadní přínos pro společnost, přestože tyto cílové skupiny bývají označovány jako „nepopulární“. Ale tím spíše je zájem státu, aby odbornost sociálních pracovníků byla uznána a garantována.

Sociální práce je profese, která je horizontálně i vertikálně strukturovaná, je vykonávána nejen ve veřejném, ale i v soukromém sektoru, a není vázána pouze na zákon o sociálních službách.

V Evropě roste význam role sociálních pracovníků, která dnes čelí novým sociálním problémům a novým výzvám jako jsou např. výrazné změny v demografických a zaměstnaneckých strukturách, rostoucí nerovnosti mezi obyvateli, jež vyvolávají zvýšené požadavky veřejnosti na sociální práci.

Sociální práce se profesionalizuje. Podle Weiss-Gala a Welbourne (2008) profesionalizace sociální práce znamená, že sociální pracovníci:

- jsou veřejně uznání (licencovaní a registrovaní), což je předpokladem veřejného uznání titulu (Greenwood, 1957; Hardcastle, 1990),
- mají monopol na určité typy prací, což dává jejich profesi výjimečnost (Greenwood, 1957),
- jsou profesně autonomní, což je předpokladem pro autonomní profesní rozhodování (Weiss-Gal, Welbourne, 2008),
- sociální práce má jednotnou definovanou znalostní základnu o
 - sociálních problémech,
 - vyloučených osobách,
 - intervenčních strategiích,
 - výzkumu interakcí mezi osobnostními faktory klientů a společensko-ekonomickým prostředím, které tyto faktory determinuje nebo ovlivňuje (Weiss-Gal, Welbourne, 2008),

- mají profesní vzdělání (Hugman, 1996); existují národní asociace vzdělavatelů, které dbají na jednotné minimální standardy vzdělání v sociální práci, které platí i pro soukromé školy (Mazibuko a Gery, 2004),
- řídí se profesní etikou (IFSW), a
- požívají určitou prestiž vyjádřenou přiměřeným platem.

(Analýza, 2010)

Obsah návrhu reaguje na důvody identifikované Vědeckou radou pro sociální práci (březen 2013), které se týkají uplatnění odborné pomoci sociálních pracovníků v české společnosti:

- potřeba vyjasnit v zájmu dostupnosti odborné pomoci sociálních pracovníků pojetí sociální práce (dále jen „SPR“) v české společnosti
- potřeba zajistit podmínky pro vyjednávání mezi sociálními pracovníky, zaměstnavateli a vzdělavateli,
- potřeba zajistit uznání právní úpravy SPR všemi resorty a sektory veřejné správy a ekonomiky, včetně občanského, nevládního, resp. neziskového sektoru
- potřeba právně podložit spolupráci SPR a státní správy na rozvoji oboru

Nejasnost pojetí sociální práce, záměna sociální práce za sociální služby a vysoká míra administrativního pojetí sociální práce v české společnosti má za následek omezení dostupnosti typu pomoci, který je specifický pro sociální práci, jež je postavena na principech lidských práv a sociální spravedlnosti. Rovněž má za následek omezení kvality pomoci sociální práce, jestliže ji vykonávají pracovníci nevybavení potřebnými kompetencemi. Proto je žádoucí, aby právní úprava vymezením pravidel a podmínek výkonu sociální práce vyjasnila způsob, kterým sociální pracovník na rozdíl od jiných odborníků pomáhá občanům v obtížných životních situacích.

Přestože existují nespočetné teorie a různě věcně i formálně vymezené definice vymezující sociální práci, její cíle, poslání a principy, lze k definování oblastí sociální práce a role sociálního pracovníka v systémových a systematických řešeních společenských problémů využít jen některé z nich. Sociální práce jako obor orientovaný na řešení lidských problémů hraničí s řadou vědních oborů i praktických disciplín, které se zabývají životem člověka. Sociální práce mezi nimi zaujímá samostatné postavení, a to přesto, že s řadou z nich sdílí teoretické i empirické poznatky a metody. Sociální práce poznatky jiných disciplín s ohledem na tuto svoji optiku a cíl optimálně integruje, resp. by integrovat měla.

Při koncepci zákona o sociálních pracovnících je třeba mít na paměti, že sociální práce je praktická činnost i společenskovední disciplína, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Sociální práce a tím i sociální pracovník se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu při respektu zájmů a existence společenské reality. Sociální pracovníci pomáhají

jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu fungování nebo ji získat zpět. Rovněž pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky, neboť součástí činností sociálního pracovníka je i vytváření a uskutečňování koncepcí na různých úrovních společenských systémů a řízení, spolunávrhy legislativních změn, včetně organizace institucí, tj. příprava rozvojové strategie a celostátní koncepce na základě analýz společenských jevů směřujících k naplnění společenského konsenzu. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce dosažení co nejdůstojnějšího způsobu jejich života.

Důvody, které se týkají zajištění kvality výkonu profese sociální práce, jsou podle Vědecké rady pro sociální práci (březen 2013) následující:

- potřeba podpořit potenciál sociálních pracovníků pro vyjednávání v zájmu klientů,
- potřeba zajistit kontrolu respektování odborně zdůvodněných pravidel výkonu povolání sociální práce, včetně etických pravidel výkonu povolání sociální práce,
- potřeba zajistit regulaci projednávání sporných situací a podporu sociálních pracovníků ve sporech souvisejících s výkonem povolání sociální práce,
- potřeba posílit motivaci sociálních pracovníků k celoživotnímu vzdělávání v oboru.

Výbor ministrů Rady Evropy doporučuje vládám členských států mimo jiné, aby zajistily stabilní právní rámec, v němž mohou sociální pracovníci vykonávat praxi, podporovaly rozvoj etických kodexů, usilovaly o rozvoj a podporu větší srovnatelnosti ve všech oblastech vzdělávání sociální práce a úzce a multidisciplinárním způsobem spolupracovaly s profesními organizacemi sociálních pracovníků. (*Recommendation Rec (2001) 1*)

Rezoluce Rady Evropy „The Role, training and status of social workers“ mimo jiné deklaruje, že je potřeba podporovat sociální pracovníky, aby jejich sdružení hrála konstruktivní roli při provádění sociálních opatření na ústřední i místní úrovni. (*Resolution (67) 16*)

Zákonná úprava profesní komory vytváří prostor pro odborné vymezení oboru v rámci profesní komory a promítnutí odborného vymezení do samosprávného rozhodování o výkonu a podmínkách výkonu sociální práce a umožní přímý vliv odborně zainteresovaných sociálních pracovníků na kontrolu kvality a podmínek výkonu vlastní činnosti, čímž se vyhneme obtížím dosavadní právní úpravy, která právně zavazuje pouze zaměstnavatele, ale ne jejich zaměstnance. Profesionální komora může na rozdíl od taxativně pojatého zákona pružně reagovat na vývoj společnosti a na vývoj oboru.

Nedostatky dnešního stavu

V současné době chybí legislativní úprava pozice sociálního pracovníka a systému celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků. Vhodná úprava legislativy umožní kontrolu kvality vzdělávacích programů sociálních pracovníků, posílí přiměřenost jejich obsahu a tím splní očekávání, která pro sociální práci plynou ze standardů veřejných služeb v EU.

Právní úprava postavení sociálních pracovníků v ČR obsahuje především obecné požadavky na výkon tohoto povolání, jakož i některé specifické povinnosti. V žádném právním předpise v ČR nebylo nalezeno ustanovení, které by poskytlo např. legislativní definici postavení sociálního pracovníka (jako je tomu u státních zaměstnanců, zaměstnanců ozbrojených sil apod.). Postavení sociálního pracovníka jako zaměstnance se tedy ve většině případů řídí obecnými pracovněprávními předpisy, s několika výjimkami obsaženými např. v úpravě probační a mediační služby.

Zákon o sociálních službách ve svém úvodním ustanovení § 1 odst. 2 stanovuje, že „*tento zákon upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních.*“

Podle Analýzy a vyhodnocení činnosti sociálních pracovníků z hlediska kvantity jejich potřeby a z hlediska jejich pracovní náplně zhotovené MPSV v roce 2004 sociální pracovníci v ČR v sociální oblasti působí kromě systému sociálních služeb (upraveného po vyhotovení studie zákonem č. 108/2006 Sb.) v následujících službách poskytovaných v jednotlivých resortech a pozicích:

V resortu Ministerstva vnitra sociální pracovník specialista - Správa uprchlických zařízení, sociální pracovník specialista - azylové zařízení, sociální pracovník, správní rada.

V resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy sociální pracovník ve speciální škole, ve školském poradenském zařízení, v zařízení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

V resortu Ministerstva spravedlnosti sociální pracovník, úředník Probační a mediační služby, asistent Probační a mediační služby.

V resortu Ministerstva zdravotnictví viz zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), v platném znění, a vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, v platném znění.

V resortu Ministerstva práce a sociálních věcí:

- dávkový specialista státní sociální podpory
- sociální pracovník v oblasti dávek sociální péče (dávky pro zdravotně postižené podle zákona č. 329/2011 Sb., a dávka příspěvek na péči dle zákona č. 108/2006 Sb.),
- sociální pracovník v oblasti dávek systému sociální pomoci (dávky pomoci v hmotné nouzi z. č. 111/2006 Sb.)
- další dávkoví specialisté resp. sociální pracovníci, kteří jsou v systémech dávek v oblasti sociálně právní ochrany dětí (dávky pěstounské péče)

- sociální pracovníci - sociální kurátoři pro dospělé - § 92 písm. b) zákona č. 108/2006 Sb., v platném znění
- sociální pracovníci, kteří pracují na obecních úřadech v oblasti obecné sociální práce (mimo kurátory a SPOD) u obcí II. a III. typu v přenesené působnosti, a to:
 - u obcí III. typu - § 92 a § 93 zák. č. 108/2006 Sb. - sociální pracovníci - koordinátoři soc. služeb, sociální práce a poradenství,
 - u obcí II. typu - § 7, § 63 - § 65 zák. č. 111/2006 Sb. - sociální pracovníci - zaměřeni na osoby sociálně vyloučené, soc. bydlení apod.,
 - u obcí I. typu - § 149b zák. č. 128/2000 Sb. - veřejné opatrovnictví ve vztahu k osobám omezeným na svéprávnosti, a dále ustanovení § 10 a § 118 zákona č. 582/1991 Sb., rozhodování o zvláštním příjemci důchodových dávek, kde obec I. typu rozhoduje v přenesené působnosti v rámci správního řízení a je prováděno sociální šetření v rodině.
- sociální pracovníci v samostatné působnosti - koordinátor komunitního plánování, prevence kriminality, prevence drogové závislosti, práce s cizinci a národnostními menšinami apod., vychází to z ustanovení § 35 zákona č. 128/2000 Sb., dle zákona o obcích
- shodné pozice dle obsahu sociální práce jsou zajišťovány v rámci koordinace, metodiky a kontroly i na krajském úřadě
- sociálně-právní ochrana dětí - terénní sociální pracovník, sociální pracovník pro náhradní rodinnou péči, sociální pracovník pro problematiku CAN, kurátor pro děti a mládež, sociální terapeut
- politika zaměstnanosti: zprostředkovatel, poradce

Zákon o sociálních službách ani žádný jiný právní předpis upravující činnost sociálních pracovníků neupravuje požadavky na sdružování sociálních pracovníků. Přitom je zřejmě právě sdružování v oblasti sociální práce jedním z důležitých aspektů kvality poskytované sociální práce. Profesní sdružování slouží nejen ke vzájemné pomoci a zastupování společných zájmů, ale i k výměně zkušeností, lepšímu zabezpečení a koordinaci vzdělávání v oblasti sociální práce a v neposlední řadě i k lepší orientaci klientů sociálních pracovníků.

O určité sjednocení právní úpravy se zákonodárce pokusil přijetím zákona o sociálních službách, ve kterém bylo v podstatě poprvé definováno, s jakým vzdělanostním vybavením, jakými činnostmi a v jakém rozsahu se má sociální pracovník zabývat. Ani tato úprava ale nevnese jasno do tak širokého oboru, jakým sociální práce je, a to proto, že se sociální práce již dlouhá léta nevykonává pouze v oblasti sociálních služeb.

Zákon o sociálních službách navíc nezískal postavení lex generalis pro oblast sociální práce, takže platná právní úprava je stále nedostatečná a roztříštěná.

Popis cílového stavu

Z výše uvedeného je zřejmé, že sociální práce je oborově i odborně velmi rozsáhlá činnost a že pro sociální pracovníky plyne poměrně značné množství povinností, jejichž řádné plnění vyžaduje osvojení si mnoha dovedností z různých oborů. Jedná se v podstatě o mezioborovou činnost, ve které se musí snoubit několik odborností, má-li být vykonávána profesionálně a na vysoké úrovni kvality.

Rovněž je zřejmá zásadní a důležitá skutečnost, a sice ta, že sociální pracovník při výkonu své profese přichází do každodenního osobního styku s klienty sociální práce. Na rozdíl od jiných povolání, která pracují s lidmi, jsou klienty sociálního pracovníka ve většině případů sociálně slabé či sociálně vyloučené osoby, jejichž lidská důstojnost je ohrožena. Znamená to, že sociální práce je po osobnostní a psychologické stránce bezpochyby jednou z nejnáročnějších činností, srovnatelná například s prací zdravotních sester či lékařů. Tato práce ale není společensky nijak zvlášť ceněna a sociální pracovníci nemají takové společenské postavení, které by jim zřejmě příslušelo.

Zároveň je třeba upozornit, že při výkonu tak náročné práce je vhodné předpokládat poměrně značné vzdělávací požadavky na studenty, kteří se hodlají v budoucnu touto náročnou činností zabývat. Má-li sociální práce přilákat kvalitní studenty, musí se rovněž upravit status a odměňování sociálních pracovníků, odpovídající nárokům odborné přípravy, náročnosti práce, zodpovědnosti a autonomie rozhodování při výkonu profese.

MPSV si uvědomuje, že vzdělávání představuje zásadní prvek stabilizace pracovní síly. Tato navrhovaná právní úprava bude jedním z pilířů sociálního systému v ČR, neboť bude garantovat kvalitu výkonu sociální práce. V současné době je již upraveno další vzdělávání sociálních pracovníků v rámci jednotlivých resortů a v rámci zákona o sociálních službách, avšak cílem předkládaného zákona je danou praxi sjednotit v ucelený a provázaný systém. Cílem právní úpravy je rovněž posílení zaměstnanosti sociálních pracovníků.

Stávající legislativa ukládá sociálním pracovníkům poměrně velké množství povinností, aniž by přiměřeně tomu vymezila jejich práva, např. právo na zvláštní ochranu své identity, svých osobních údajů, na ochranu soukromí, jakož i na ochranu před možnými násilnými či jinými útoky. Z tohoto hlediska se jeví vhodným usilovat o zajištění lepšího společenského postavení sociálního pracovníka mimo jiné založením profesní komory, která by toto postavení garantovala svým členstvím v ní, jež by mohlo mít určitý nádech exkluzivity, jakkoli se jedná o členství povinné.

Zamýšleným důsledkem předkládaného zákona je zvýšení kreditu profese sociální práce, k čemuž lze mimo jiné přispět zřízením profesní komory sociálních pracovníků, která by jako samosprávná organizace zastupovala jejich zájmy a zároveň by byla místem, na které je možné se obrátit např. v případě, že se klient cítí jednáním sociálního pracovníka poškozen.

Dopady, kterých má být prostřednictvím této právní úpravy dosaženo

Samostatný zákon o sociálních pracovnících jasně stanoví:

- uznání sociální práce jako samostatného oboru profesní činnosti,
- postavení sociálních pracovníků, vč. jejich pracovněprávního zařazení,
- práva a povinnosti sociálních pracovníků, vč. jejich ochrany,
- vzdělávání sociálních pracovníků,
- profesní sdružování sociálních pracovníků.

Přínosy právní úpravy:

1. Jednoznačné, přehledné a komplexní vymezení profese sociální práce zákonem, tj. sjednocení současné roztržitosti sociální práce;
2. Jasně stanovení kompetencí, práv a povinností sociálního pracovníka, tj. odlišení sociální práce od jiných oborů (sociologie, psychologie, právo, zdravotní vědy apod.);
3. Vytvoření podmínek pro adekvátní ohodnocení sociálního pracovníka, tj. finanční ohodnocení odpovídající vysoce odborné a psychicky náročné práci, podmíněné vystudováním nejméně vyšší odborné školy v oboru;
4. Zvýšení prestiže oboru a zlepšení postavení sociální práce ve společnosti včetně pozitivního dopadu na klienty prostřednictvím vytvoření podmínek pro vznik komory, nezávislé profesní organizace, která zastoupí a podpoří (zejména metodicky, právně a mediálně) sociální pracovníky;
5. Vytvoření podmínek pro odborná pracoviště, jež budou vysoce přínosná pro obor sociální práce poskytováním stáží v rámci dalšího vzdělávání (sociální instituty); tj. posilování dovedností sociálních pracovníků a posilování profesionalizace v oboru celkově.

II. Zvláštní část odůvodnění

ČÁST PRVNÍ

ÚVODNÍ USTANOVENÍ

1.1. Předmět úpravy

Navržený předmět úpravy reaguje na současnou úpravu realizace sociální práce v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, která není řešena dostatečně jasně a srozumitelně. Značným nedostatkem je pojmání sociální práce jako zaměstnání, které může vykonávat kdokoli, kdo splní stanovené podmínky, nikoli jako svébytné profese. Úprava výkonu sociální práce jako samostatné výdělečné činnosti chybí zcela. Navrhovaná úprava si klade za cíl tyto nedostatky odstranit a umožnit sociálním pracovníkům navíc profesní růst a autonomně spravovat profesi sociální práce jak věcně, tak procesně.

1.2. Základní zásady

Navrhuje se postavení zákona o sociálních pracovnících jako obecný právní předpis (lex generalis) ve vztahu ke zvláštním předpisům (lex specialis) upravujícím činnosti sociálního pracovníka. Mezi základní zásady rovněž patří řídit se Etickým kodexem sociálních pracovníků.

1.3. Působnost v oblasti sociální práce

Důvod vymezení působnosti v oblasti sociální práce by se dal stručně popsat slovy „bez vedení není velení“. K tomu je třeba dodat, že nedílnou součástí je následně jasné vymezení práv a povinností jednotlivých subjektů působících v oblasti sociální práce, aby se předešlo vzniku možných kompetenčních sporů.

1.4. Vymezení předpokladů pro výkon profese sociálního pracovníka

Současná praxe MPSV posuzování splnění podmínek k výkonu povolání sociálního pracovníka dokazuje, že předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jsou formulovány příliš široce a nejasně, což vyvolává spory při interpretaci ustanovení § 110 zákona o sociálních službách. Absence profesní komory, která dokáže přesněji stanovit předpoklady pro výkon profese sociálního pracovníka a pružně je měnit v reakci na proměny sociální práce, je velice znát. Rovněž chybí vymezení sociální práce jako profese obdobné například profesím právním. Navrhovaná úprava tyto nedostatky důrazně odmítá stanovením podmínek pro výkon profese sociální práce.

ČÁST DRUHÁ

ODBORNÁ ZPŮSOBILOST A DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Navrhuje se upravit nevyhovující stav, konstatovaný nejen v Analýze (2010), ale vyplývající z praktických zkušeností ministerstva, které ověřuje odbornou způsobilost v případě, kdy si nejsou daný pracovník nebo jeho zaměstnavatel touto jistí. Z praxe vyplývá, že stávající právní úprava redukovaná do zákona o sociálních službách umožňuje uznávání kvalifikací nejen absolventům oborů spíše příbuzných z pomáhajících profesí (speciální pedagog, právník), ale také díky některým hlavním předmětům státních závěrečných zkoušek, které jsou totožné s předměty uvedenými v definici oborů splňujících podmínku odborného způsobilosti podle § 110 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Praktickým výsledkem je pak uznání kvalifikace pro absolventa oboru veřejné finance a správa, který vykonal státní závěrečnou zkoušku v oboru správní právo, ačkoli absence profesních kompetencí je zřejmá.

Navrhuje se v rámci principů univerzality, unifikace a odbornosti definovat podmínky pro dosažení odborné způsobilosti nikoliv výčtem oborů, ale odkazem na příslušné právní předpisy, které upravují akreditační řízení pro kvalifikační obory s tím, že obsah vzdělávání bude odpovídat standardům stanoveným Mezinárodní federací sociálních pracovníků <http://ifsw.org/policies/global-standards/> a zejména minimálnímu standardu vzdělávání v sociální práci platnému pro české školství v sociální práci <http://www.asvsp.org/standards.php>.

Systém dalšího vzdělávání je upraven podle stávajících poznatků a požadavků z praxe. Návrh odpovídá podmínkám celoživotního vzdělávání upraveným ve stávající právní úpravě. V souladu s tezemi z roku 2005 jsou v zákoně definovány podmínky supervize. Pro zachování principu, který prochází celým návrhem – tj. garance státu a odbornosti, jako garance kvality poskytovaných činností pro klienty, občany České republiky se doplňuje do vstupního procesu profesní komora, která společně s ministerstvem ověřuje, respektive akredituje vzdělávací zařízení.

2.1. Odborná způsobilost

Vymezení odborné způsobilosti k výkonu profese sociálního pracovníka je nezbytnou součástí navrhované úpravy. De facto bylo převzato ze zákona o sociálních službách a upraveno s ohledem na končící přechodné období upravené tamtéž a skutečnost, že navrhovaná úprava je úpravou navazující na stav více než 7 let po účinnosti zákona o sociálních službách. Proto je kvalifikační podmínkou dosažení nejméně vyššího odborného vzdělání v příslušném studijním oboru/programu a vzdělání nižší již nikoli.

2.2. Bezúhonnost

Za bezúhonnou se pro účely tohoto zákona považuje fyzická osoba, která nebyla odsouzena pro úmyslný trestný čin, ani trestný čin spáchaný z nedbalosti v souvislosti s výkonem profese sociální práce, nebo činností s ní srovnatelnou, anebo fyzická osoba, jejíž odsouzení pro tyto trestné činy bylo zahazeno nebo se na ni z jiných důvodů hledí, jako by nebyla odsouzena.

2.3. Další vzdělávání

Systém dalšího vzdělávání sociálních pracovníků slouží k systematickému průběžnému udržování a obnovování odborné způsobilosti v souladu s rozvojem sociální práce, a to po celou dobu výkonu profese.

Kvalita a efektivní výkon sociální práce jsou závislé na úrovni odborného vzdělání sociálních pracovníků. Aby bylo tohoto cíle dosaženo, je zaměstnavatel povinen sociálnímu pracovníkovi umožnit naplňování podmínek pro výkon profese sociální práce a toto další vzdělávání mu zabezpečit. Další vzdělávání sociálního pracovníka je jednou z podmínek setrvání členství v profesní komoře.

Podstatou prohlubování odborné způsobilosti sociálních pracovníků pro výkon profese je vytváření a udržování pokud možno optimálního souladu mezi kvalifikací subjektivní (reálná způsobilost jednotlivce) a kvalifikací objektivní (aktuální nároky na výkon profese).

V zákoně je vymezeno zaměření vzdělávání do oboru sociální práce, upřesnění rozsahu a obsahu je ponecháno profesní komoře s doporučením, že vzdělávání má být zaměřeno na studium teorií, poznatků, přístupů, metod a technik sociální práce nebo teorií, poznatků, přístupů, metod a technik jiných oborů, které jsou vzdělavatelem aplikovány k využití v ochraně lidské důstojnosti klientů v obtížných životních situacích ovlivňováním interakcí se subjekty, které mohou jejich důstojnost příznivě či nepříznivě ovlivňovat nebo ji ovlivňují.

Vědecká rada vydala stanovisko (listopad 2013), že nejde primárně o to, kolik hodin se bude sociální pracovník vzdělávat, ale čeho má být z hlediska výkonu práce oboru a z hlediska klientů dalším vzděláváním dosaženo; nároky na vzdělavatele a kritéria akreditací je třeba odvodit od účelu dalšího vzdělávání v sociální práci, ne jakéhokoliv vzdělávání v humanitních oborech. (*stanovisko VR, listopad 2013*)

Supervize je nedílnou součástí sociální práce. V ČR nemá dlouhou tradici na rozdíl od zemí, kde si sociální práce zachovává svou historickou kontinuitu. V zákoně je v souladu s tezemi z roku 2005 zahrnuta do dalšího vzdělávání.

2.4. Akreditace

V praxi se ukazuje, že absolventi oboru sociální práce často nemají vyjasněny kompetence, zaměňují sociální práci za jiné disciplíny, nemají dostatečnou a kvalitní praxi. Zaměstnavatelé jsou pak často v nejistotě, zda takto nepřipravený absolvent nepoškodí zájmy klienta či organizace.

O akreditaci příslušného vzdělávacího zařízení budou rozhodovat ministerstvo a profesní komora společně. Tím je zajištěna státní garance a odborný dozor.

PRACOVNÍ DOKUMENT

ČÁST TŘETÍ

PROFESNÍ POSTAVENÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

V současné době je sociální práce spíše zaměstnáním a nikoli povoláním, které je regulovanou profesí s očekávanou odborností a úrovní kvality výkonu sociální práce zajišťované sociálním pracovníkem. Ve stávající právní úpravě, která je nesystémově redukována v právním předpise upravujícím pouze jeden ze segmentů, v němž je sociální práce vykonávána a kde sociální pracovníci působí, tj. v sociálních službách, dochází nejen k problémům působnosti tohoto odvětvového právního předpisu napříč systémy, ale také k problémům se samotnou právní ochranou profesního titulu. To znamená, že není a) jasné, kdo je sociální pracovník, a b) co může člověk a společnost od této profese očekávat. Stávající právní úprava navíc způsobuje právě z důvodu množství a variability profesí, které působí v sociálních službách, roztržitost a záměnu profese sociálního pracovníka za ostatní profese působící v sociálních službách – typicky jde o právníky, speciální pedagogy nebo rodinné a manželské poradce. Výsledkem je pak buď zaměňování sociální práce za jinou pomáhající profesi, nebo vnímání sociální práce pouze prostřednictvím sociálně administrativní agendy. (*Analýza, 2010*)

3.1. Profesní postavení sociálního pracovníka

Strukturálně daleko hlubším problémem současného stavu profese sociální práce je chybějící perspektiva profesního růstu. Pokud současné poznatky v praxi oboru sociální práce podmiňují jako prevenci syndromu vyhoření změnu v oblasti výkonu, techniky, práce s okruhem potřeb jednotlivců – také nepřesně vyjadřováno jako práce s cílovou skupinou – nemají sociální pracovníci po změně oblasti žádnou kontinuitu a pro případné další zaměstnavatele jsou i po 5 – 7 letech praxe při změně působení vnímáni jako elévové. Typickým příkladem může být sociální pracovník, který působí v rámci veřejné správy například v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a po uvedené době vnímá potřebu změnit své působíště a jeho cílem je třeba podpora a pomoc lidem se zdravotním postižením. Stávající způsob celoživotního vzdělávání nemá v individuální rovině ani v celé profesi systémové ukotvení a neumožňuje růst pracovníka jako profesionála s garancí pro budoucí i stávající zaměstnavatele a klienty sociálních pracovníků. Sociální pracovníci se tak mohou realizovat v rámci výkonu sociální práce pouze prostřednictvím kariérního růstu u zaměstnavatele, existuje-li však u konkrétního zaměstnavatele takový růst.

Navrhovaná právní úprava pracuje s novým pojetím perspektivy sociálních pracovníků, a to s profesním růstem, který je provázaný s prohlubováním nebo zvyšováním kvalifikace, avšak není jimi podmíněn. Sociální pracovník tak během své profesní dráhy může postupovat od všeobecné úrovně přes získání specializace k licenci, která je v rámci profesního statusu v rámci vertikálního pojetí úrovní nejvyšší, expertní.

Této úrovni mohou dosáhnout i ti sociální pracovníci, kteří nezískají nejvyšší akademické vzdělání, ale dosáhnou v daném odvětví či oblasti výkonu sociální práce (například řízení a koordinace sociální práce, komplexní sociální posouzení, sociálně-právní ochrana dětí, koordinace podpory, pomoci a intervence v rámci sociální prevence apod.) úrovni znalostí a kompetencí/dovedností, které z nich činí experty a mohou předávat své zkušenosti služebně mladším kolegům a napomáhat tak rozvoji kvality sociální práce a rovněž teorii a praxi tohoto oboru. Výkon jejich činnosti se tak stává odbornější, kvalitnější a přináší společnosti úspory na straně veřejných výdajů na řešení terciární prevence v oblasti sociálně patologických jevů nebo zvýšených nákladů v oblasti jiných veřejných politik (zdravotnictví, ústavní výchova, vězeňství apod.).

Na základě současného poznání, mj. z pracovišť, kde jsou uplatňovány moderní metody výkonu sociální práce, a analytických prací, které se zabývají komparací jednotlivých systémů profesního uspořádání výkonu sociální práce ve vybraných zemích EU a v USA, byly stanoveny 3 úrovně definující profesní postavení sociálního pracovníka. V některých z porovnávaných zemí existuje systém komplikovanější, vícedimenzionální, rozdělený například na teoreticko-vědní rovinu a rovinu praktickou. Pro podmínky ČR bylo v návrhu čerpáno z české dobré praxe a inspirací byly systémy těch zemí, kde došlo k dynamickému rozvoji profese sociální práce a kde sociální práce účelně pomáhá v předcházení sociálně nežádoucím jevů a řešení celospolečenských problémů, jako jsou potřeba dlouhodobé péče a inkluze lidí ohrožených sociálním vyloučením na základě zdravotního stavu nebo sociálně ekonomické situace.

Profesní tituly jsou nastaveny tak, že umožňují sociálním pracovníkům profesní růst (nejedná se o často zaměňovaný kariérní růst spojených s hierarchií řízení v organizaci).

3.1.1. Sociální pracovník - všeobecný

Každý sociální pracovník po kvalifikačním vzdělávání na vyšší odborné škole nebo vysoké škole, která zajišťuje vzdělání, jehož výstupem jsou kompetentní sociální pracovníci tak, jak jsou definováni Mezinárodní federací sociálních pracovníků, má profesní postavení všeobecný sociální pracovník. Tito sociální pracovníci jsou schopni odborně vykonávat ucelené sociální agendy a vést další pracovníky, kteří působí v sociální oblasti, tj. plní úkoly na úseku sociální péče a prevence, sociálně právní ochrany apod. - typickým příkladem jsou pracovníci v sociálních službách, referenti sociálních věcí, dobrovolníci, středoškolsky vzdělaní pracovníci participující při intervencích sociální práce v rámci multidisciplinárního přístupu při řešení situace jednotlivců nebo rodin/skupin. Za účelem definice dovedností a schopností se navrhuje výčet činností, jejichž výkonu je všeobecný sociální pracovník, tj. po absolvování kvalifikačního vzdělání, schopen samostatně. Vykonávat činnosti sociálního pracovníka specialisty může všeobecný sociální pracovník pod metodickým vedením sociálního pracovníka specialisty.

3.1.2. Sociální pracovník - specialista

Sociální pracovník specialista nabyt kompetencí a dovedností například z praktické zkušenosti, vzděláváním v nových poznacích z oblasti moderní sociální práce, metod a technik, které současně integruje do vlastního výkonu praxe sociální práce s klienty. Zároveň specialisté mohou metodicky vést všeobecné sociální pracovníky.

Tato praxe je v současné době spíše ojedinělá a jedná se v podstatě o jakýsi jev pozitivní deviace. Uvedený nesoulad mezi praxí a praktickým využitím kompetentních pracovníků je způsoben neporovnatelností formálního vertikálního či horizontálního členění v odbornosti sociálních pracovníků s ostatními pomáhajícími profesemi, které v rámci pomáhajících organizací participují na řešení situace klientů (typickým příkladem mohou být lékaři, zdravotní sestry, ale také pedagogičtí pracovníci hovoříme-li o státem regulovaných profesích, které plní úkoly, jež stát, rozuměj společnost, od takových profesí vyžaduje či očekává).

3.1.2.1. Specializace v oblasti sociální práce

Vzhledem k tomu, že záměrem zákona je sociální práci sjednocovat, nikoli tříštit, systém specializací s největší pravděpodobností nebude kopírovat výkon sociální práce v jednotlivých odvětvích (přestože jednotlivá odvětví mohou vyžadovat doplnění vzdělání pro plnohodnotný výkon sociální práce, jako např. zdravotnictví, sociálně-právní ochrana dětí aj. – viz ustanovení 3.1.1. odst. 3 písm. g)

Podmínky pro získání specializace budou stanoveny podzákonným právním předpisem – tj. vyhláškou na základě posouzení obsahu a rozsahu podmínek profesní komorou tak, aby systém mohl flexibilně reflektovat praxi sociální práce. Tím je zaručena státní garance – univerzalita a unifikovanost – a obsahová stránka – tj. kvalita prostřednictvím definice obsahu odbornou společností. Předními odborníky sociální práce je neustále zdůrazňováno – sociální práce je jeden krok za sociální realitou, to znamená, že dohání ve své metodologii a poznání reálné potřeby. V praxi by to znamenalo, že by například taxativně vyjmenované typové specializované pozice a podmínky pro získání specializace musely být měněny vždy, když si to vyžádá aktuální, byť i lokální sociální situace, neboť předvídat v současné společnosti veškeré její potřeby a anticipovat změny není až na výjimky (například stárnutí české společnosti) možné.

3.1.3. Licencovaný sociální pracovník

Expertní úroveň výkonu sociální práce umožňuje profesní titul licencovaný sociální pracovník. Tato úroveň otevírá cestu ještě méně reálně vnímané oblasti výkonu sociální práce, a to makropraxi sociální práce. Původně byl navrhován pojem švédské sociální práce – socionom – vzhledem k nekonvenčnosti tohoto pojmu a častým dotazům či výhradám, bylo od tohoto návrhu upuštěno.

Od expertů se očekávají dovednosti analyticko-koncepční v kontextu znalosti práva, ekonomie a sociologie (a to nejen na ústřední úrovni sociální správy, ale také v regionech, obcích a organizacích), dále aplikace vědeckých výsledků v praxi, tj. vývoj, pilotáž a zavádění

inovací v sociální práci do široké praxe s vlastní znalostí profese sociální práce. Mezi očekávané kompetence patří také výuka a vzdělávání budoucích i stávajících sociálních pracovníků, neboť je kýženým stavem vytvořit dostatečnou kapacitu sociálních pracovníků – pedagogů. Leč tento úkol spíše nebyl stále splněn, přestože jej vyslovovaly již sociální pracovnice působící ve 30. letech minulého století. Jako doklad uvádíme apel Vostřebalové (1934), kterým se vyjadřovala jak k otázkám profese, tak vzdělávání, bohužel text jako by z většiny odpovídal současnému stavu: *... o sociální práci rozhodují příslušníci jiných povolání. Problém je v tom, že lékař, právník či úředník mluví jinou řečí než sociální pracovnice, má na zřeteli jiné cíle a pochopitelně v práci uplatňuje složky, které považuje pro svůj obor za podstatné.*

*... * V ČSR, kde sociální práce prozatím nezískala statut samostatné profese, není ani výchovná otázka považována za důležitou a je ponechána na libovůli a experimentování jednotlivců, mnohdy bohužel bez ohledu na zkušenosti, kterých již dosáhla pokročilejší cizina. A zde začíná „začarovaný kruh“, v němž se točíme: sociální pracovnice se nemohou ucházet o vedoucí místa, protože nemají příslušné vzdělání. S otázkou školství souvisí i otázka pedagogických sil. Odborné školství si má v první řadě vychovat pedagogy z pracovníků vlastního oboru. Dokud tomu tak nebude, pak výchova sociálních pracovníků bude jen směsí všech možných nauk a oborů. Další vývoj sociálních pracovníků předpokládá opět profesionální prvky: stavovskou organizaci, vzájemný styk a příležitost k dalšímu vzdělávání. Teprve stane-li se sociální práce samostatnou profesí, zmizí řada přežitků, které přinášel její dřívější charitativní ráz. Tím bude osvobozena od falešného idealismu, který jí vzdaloval od reality a i od náboženského ideálu milosrdné sestry, z něhož na sociální pracovníci byl přenesen požadavek odříkání, pokory a poslušnosti. Z filantropického ideálu zase zbyla představa naprosté nezištnosti a dokonce přinášení materiálních obětí. Proto se dodnes mnoho lidí diví, že sociální pracovnice místo pokorné pasivity projevuje iniciativu, ctízádnost, že žije jako ostatní a žádá mzdu úměrnou náročnosti svého pracovního výkonu nebo se snaží prosadit na vedoucí místa.*

Toliko historické prameny. Problém výuky a vzdělávání se v jisté míře odráží na již uvážené nejednoznačnosti a fragmentaci profese jinými odbornostmi – oproti státům, kde je sociální práce svébytným oborem i de facto, v jejichž vzdělávacím systému sociální práce působí ostatní profese pouze pro naplnění interdisciplinárního charakteru oboru sociální práce (tzn. právo vyučuje právník, obecnou psychologii psycholog, metody sociologického výzkumu sociolog, ovšem metody sociální práce, případovou práci apod. již pouze sociální pracovník, který má také kontakt s praxí).

3.1.3.1. Licencovaný specialista

Dosáhnout expertního profesního titulu je umožněno i sociálním pracovníkům specialistům. Předpokládá se, že tito jsou schopni řídit a koordinovat činnosti ostatních pracovníků a studentů, a rovněž působit v oblasti kontroly a inspekce, supervize a vzdělávání sociálních pracovníků na vyšších odborných školách, vysokých školách a v rámci dalšího vzdělávání v sociální práci.

3.1.3.2. Licencovaný expert

Licencovaný expert je autonomním odborníkem, expertem v oboru sociální práce, který se podílí na rozvoji oboru sociální práce a působí například v oblasti vědy, výzkumu a inovací,

konceptí a legislativy, vykonává metodickou a koncepční činnost v organizacích sociální práce, koordinuje výkon sociální práce na úrovni obecní, krajské nebo celostátní, vzdělává sociální pracovníky na vyšších odborných školách, vysokých školách a v rámci dalšího vzdělávání v sociální práci.

3.1.3.3. Licence v oblasti sociální práce

Navrhuje se, aby licence byly získávány až po teoretickém i praktickém ověření kompetencí. Právo licenčního řízení se navrhuje svěřit profesní komoře, jako nositeli odborné garance výkonu sociální práce v České republice, a to buď přímo, nebo přeneseně. Přímo může být sestavením zkušebních komisí, přeneseně označením oborů vzdělávání, které zajišťují komorou určené subjekty – prostřednictvím kterých nabízí profesní komorou schválené a vyhláškou (tj. státem, resp. MPSV) stvrzené podmínky pro teoretickou část. Pro praktickou část je pak výkon přenesené pravomoci komory delegován na tzv. sociální instituty.

3.2. Sociální institut

Navrhuje se stanovit způsob udělení statusu sociálního institutu (v dřívějším návrhu používán pojem sociální klinika), který má sloužit k praktickému ověřování kompetencí sociálních pracovníků v souvislosti s nabýváním profesních titulů. Samotný sociální institut kromě prestiže pro danou organizaci umožňuje také bonifikaci, tedy určité finanční zvýhodnění.

Sociální institut, jehož působnost spadá do resortu práce a sociálních věcí, může být například bonifikován, pokud získává prostředky na zajištění své základní činnosti prostřednictvím finančních mechanismů státního rozpočtu – kapitoly 313 MPSV; způsob bonifikace stanoví podmínky jednotlivých dotačních programů.

Ministerstvo vyjednává o analogické bonifikaci s ostatními resorty, do jejichž působnosti spadají sociální instituty prostřednictvím své základní činnosti.

Bonifikace má za cíl vyjádření spoluzodpovědnosti státu za zvyšování kvalifikace a profesní růst sociálních pracovníků.

Získávání specializace a licence se tedy navrhuje podmínit vytvořením flexibilního, avšak systémového řešení vzdělávání jak na teoretické úrovni, tak na úrovni praktického ověření. Ověření se navrhuje svěřit profesní komoře, která uvedené úrovně bude také formálně stvrzovat uveřejněním v registru vedeném ministerstvem. Pro teoretickou část budou stanoveny podmínky specializačního i licenčního řízení. Pracoviště, které má zájem o status sociálního institutu, musí zaměstnávat licencované sociální pracovníky – garanty.

Pro organizaci a správu sociálních institutů lze příkladem uvést návrh na řešení v prováděcím právním předpise:

... Sociální instituty připravují v praxi:

- sociální pracovníky na specializaci,
- specializaci v dané oblasti nad rámec první specializace,
- specializaci v dané oblasti mimo formální proces udělení specializace.

Na základě splněného individuálního plánu, který spolu se sociálním pracovníkem aspirujícím na specializaci nebo licenci sestaví školitel, kterým je sociální pracovník s licenci, probíhá praktická stáž a ověření kompetencí stanovených prováděcím právním předpisem. Na základě splnění podmínek vystaví pracoviště sociálního institutu osvědčení o získání odborné praktické části, tj. naplnění kompetencí pro sociálního pracovníka s danou specializací nebo licenci. Komora na základě oznámení pracoviště sociálního institutu informací o specializaci/licenci uveřejní v registru.

Podmínky pro udělení statusu sociálního institutu:

a) pracoviště zaměstnává odborně způsobilé sociální pracovníky a

b) v případě:

a. sociálních služeb pracoviště prošlo systémem ověření kvality poskytovaných sociálních služeb a má v pracovním zařazení minimálně jednoho sociálního pracovníka se získanou licenci,

b. OSPOD pracoviště naplňuje standardy SPO a má v pracovním zařazení minimálně jednoho sociálního pracovníka se získanou licenci,

c. v případě ostatních pracovišť veřejné správy platí podmínka, že má v pracovním zařazení minimálně jednoho sociálního pracovníka se získanou licenci,

c) další pracoviště v působnosti jednotlivých rezortů mohou mít na základě dohody s komorou stanovena speciální požadavky

Status sociální kliniky pracoviště pozbývá pokud:

- nenaplní po uplynutí doby, po kterou byl status udělen, kritéria níže uvedená,

- nebo v průběhu platnosti statusu přestane být naplňována některá z podmínek pro jeho udělení,

- jejím zaměstnancem přestane být licencovaný sociální pracovník.

Jedná se o pracoviště, která již dnes jsou schopna takovou úlohu plnit, ovšem není vytvořen způsob autorizace takové kompetence.

3.3. Profesní titul

Pro uvedení do praxe je nezbytné vymezit podmínky, za kterých může být profesní titul nabyt a používán. Fyzické osoby, které nenaplnují stanovené předpoklady a podmínky pro výkon profese, nemohou profesní titul používat. Stanovením podmínek pro dosažení jednotlivých odborností, by mělo být zamezeno tomu, aby byl titul sociálního pracovníka užíván osobou, která nemá pro činnost v této oblasti dostatečné kompetence. Účelem vymezení je především udržet, či zlepšit kvalitu výkonu sociální práce, garantovat klientům kvalitu sociální práce a zároveň přispět k uznání profesního postavení sociálních pracovníků.

Je navržena ochrana všech sociálních pracovníků dle ustanovení § 127 trestního zákoníku. V současné době se toto ustanovení týká jen sociálních pracovníků vykonávajících svoji profesi ve státní správě a samosprávě a nevztahuje na sociální pracovníky v jiných odvětvích. Sociální pracovníci v jiných organizacích vykonávají obdobnou pracovní činnost jako ti ve státní správě a samosprávě, jsou rovněž vystavováni psychickému tlaku a pracují s mnoha rizikovými skupinami klientů, jako jsou např. osoby závislé na omamných látkách, riziková mládež, recidivisté či osoby propuštěné po výkonu trestu.

V posledních letech dochází častěji ke slovnímu napadání i fyzickým inzultacím sociálních pracovníků klienty. Vzhledem ke zhoršující se ekonomické situaci a zvyšujícímu se sociálnímu napětí ve společnosti se dá předpokládat, že sociální pracovník bude ohrožován klienty stále častěji. Z těchto důvodů je důležité rozšířit status tzv. úřední osoby na všechny sociální pracovníky ve všech oblastech jejich působnosti z důvodu zvýšení jejich právní ochrany a bezpečí.

3.4. Přestupky a právní delikty

Pro případ nedodržování stanovených pravidel a postupů jsou vymezeny sankční mechanismy, které lze použít jak vůči zaměstnavatelům, fyzickým osobám používajícím neoprávněně profesní titul, tak i vůči profesní komoře. Pokuty jsou ukládány ministerstvem a jsou příjmy státního rozpočtu, s výjimkou disciplinárních řízení v rámci profesní komory, kdy jsou sankce příjmem profesní komory. Účelem stanovení finančních sankcí je umožnit vymahatelnost zákonem požadovaného stavu.

ČÁST ČTVRTÁ

PROFESNÍ KOMORA SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Je zřejmé, že povolání sociálního pracovníka s sebou nese vysoké nároky na odbornost a etiku, které jsou srovnatelné s obdobnými nároky v případě výkonu jiných odborných povolání. Potvrzuje se, že v některých případech má etický výkon povolání sociálního pracovníka klíčový význam a odborný etický dohled prováděný profesní komorou obsazenou příslušnými odborníky je nepochybně žádoucí.

V současné době zákon o sociálních službách upravuje možnost podání stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování sociální služby. Pokud však klient nabyde dojmu, že je poškozen chybným odborným postupem nebo neetickým jednáním sociálního pracovníka, prakticky mu zbývá pouze podat stížnost k jeho zaměstnavateli, a v případě nespokojenosti s jejím vyřízením orgánu státní správy – odboru sociálních věcí příslušného krajského úřadu. Avšak krajské úřady, zejména pokud jde o hodnocení odbornosti a etiky sociálních pracovníků, nejsou vůbec personálně vybaveny tak, aby bylo možno stížnost na odbornost či etiku sociálního pracovníka kompetentně zkoumat. Stížnost podaná na neodborné nebo neetické jednání by tak byla ze strany těchto orgánů státní správy jen velmi těžko řešitelná, případně by byla řešitelná pouze nekompetentně. Z toho důvodu dávají zákonodárci v zemích západní Evropy a USA přednost profesním komorám s povinnou registrací.

Návrh profesní komory je podáván v zájmu ochrany klientů sociálních pracovníků, zároveň však komora bude mít kompetence chránit profesní zájmy sociálních pracovníků v České republice. Profesní komora bude vykonávat samosprávu a jako taková tedy bude chránit a garantovat kvalitu sociální práce.

Profesní komora je samosprávná profesní organizace veřejnoprávní povahy, a zejména:

- dbá, aby její členové vykonávali své povolání odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným řády Komory,
- zaručuje odbornost svých členů,
- posuzuje nároky a hájí práva a zájmy svých členů, chrání profesní čest svých členů,
- každý odborný pracovník, který vykonává na území České republiky své povolání, musí být členem Komory (ze zákona povinné členství).

Rovněž členové Vědecké rady pro sociální práci ministra práce a sociálních věcí (listopad 2013) se shodli, že jiná varianta návrhu Zákona o sociálních pracovnících než varianta založená na představě komory není schopna tuto potřebu uspokojit. Důvodem podle Vědecké rady je fakt, že vnitrooborovou kontrolu mohou kompetentně vykonávat jen lidé znalí diskursu oboru, přičemž účinnost vnitrooborové kontroly je za daných okolností

závislá na zákonném pověření subjektů oborového diskursu k výkonu vnitrooborové kontroly.

Navíc, členové Vědecké rady přijali předpoklad, že platnost nového Občanského zákoníku zvýší pravděpodobnost artikulace sporů mezi sociálními pracovníky, občany a dalšími aktéry procesu poskytování odborné pomoci sociální práce a zvýší tak pravděpodobnost jejich řešení právní cestou. Členové Vědecké rady se shodli, že při řešení této otázky je třeba brát v úvahu nedostatek oborové sebeorganizace a nedostatek respektu k oboru a jeho jednotlivým pracovníkům ve veřejném prostoru české společnosti - tento respekt může při projednávání sporných případů zajistit zákonem ustavená komora, která může ve vztahu k relevantním subjektům hrát roli garanta odborných stanovisek oboru a jeho pracovníků.

Činnost profesní komory nezatíží veřejné rozpočty, její činnost bude financována z povinných příspěvků registrovaných sociálních pracovníků.

4.1. Vznik profesní komory

Název komory odpovídá jejímu odbornému zaměření. Stejně jako ostatní komory bude tato profesní komora samosprávnou, nepolitickou, odbornou a stavovskou organizací a bude tvořit jedinou právnickou osobu zřízenou zákonem.

Za sídlo profesní komory je obdobně jako u jiných komor určena Praha, jako hlavní město ČR.

4.2. Postavení a působnost profesní komory

Postavení a působnost profesní komory jsou koncipovány analogicky k rozsahu kompetencí a oprávnění jiných odborných profesních organizací. Profesní komora vytváří podmínky pro kvalitní výkon sociální práce, garantuje kvalitu sociální práce a její zvyšování ve vztahu ke klientům, podporuje sociální pracovníky ve výkonu kvalitní odborné práce, vyjednává se subjekty k zajišťování podmínek pro výkon sociální práce.

4.3. Práva a povinnosti profesní komory

Rozsah pravomocí a oprávnění profesní komory je analogický rozsahu jiných odborných profesních organizací.

4.4. Členství v profesní komoře

4.4.1. Druhy členství

Aby komora mohla plnit své poslání a měla smysl z hlediska odborného a etického dohledu a ochrany klientů, stanoví se povinnost každého sociálního pracovníka, který vykonává povolání na území České republiky, být členem Profesní komory.

Pokud se stanovuje povinné členství sociálních pracovníků v profesní instituci, pak musí být na tyto povinnosti navázány jednak odměňovací statusové mechanismy (protože takový přístup musí mít motivační prvky a prvky jistoty postavení) a dále návaznost na zaměstnavatele (nelze zde příliš spoléhat na obecné povinnosti zaměstnavatele dle zákoníku práce, neboť v praxi se až příliš často jeho normy porušují).

Mimo povinného členství pro sociální pracovníky je umožněno stát se přidruženým nebo čestným členem. Podmínky stanoví profesní komora. Přidružení a čestní členové se mohou účastnit jednání orgánů komory, ale není jim přiznáno hlasovací právo.

4.4.2. Podmínky zápisu řádného člena do profesní komory

Zápis do registru členů profesní komory je právem každého, kdo splní předpoklady a podmínky stanovené zákonem. Po ověření těchto skutečností je povinností komory zápis do registru neprodleně učinit, nejdéle do 30 dnů ode dne obdržení žádosti.

4.4.3. Podmínky trvání řádného členství v profesní komoře

Zákon stanovuje podmínky trvání řádného členství v profesní komoře, které musí sociální pracovník splňovat, tj. vykonávat profesi, dále se vzdělávat, dodržovat povinnosti členů, právní předpisy a akty profesní komory a být svéprávný, bezúhonný a zdravotně způsobilý.

4.4.4. Práva a povinnosti řádného člena profesní komory

Toto ustanovení stanoví práva a povinnosti každého, kdo je zapsán v registru sociálních pracovníků profesní komory.

Sociálním pracovníkům je garantováno právo na svobodný názor, právo volit a být voleni, využívat služeb komory, přerušit členství v komoře a přihlásit se do licenčního či specializačního řízení profesní komory. Sociální pracovníci budou mít povinnost vykonávat povolání odborně a eticky, řídit se postupy a principy výkonu profese, řídit se předpisy a kodexy, dodržovat stanovené řády a platit příspěvky. Předpokládá se, že výše příspěvků bude odstupňována (například podle délky praxe, pracovní pozice) včetně možnosti osvobození od placení příspěvků apod.

4.4.5. Pozastavení členství v profesní komoře

Pozastavit členství lze na žádost sociálního pracovníka, a to v situacích, které neumožňují výkon profese, jako je např. mateřská nebo rodičovská dovolená, dlouhodobý pobyt v zahraničí, jehož součástí není výkon profese, zdravotní důvody či ztráta a hledání zaměstnání. Při opětovném zahájení výkonu profese se členství obnovuje. Po dobu přerušného členství je přerušena také povinnost platit členské příspěvky.

4.4.6. Zánik řádného členství v profesní komoře

Stanovuje se rovněž způsob zániku členství v komoře, které končí pochopitelně úmrtím, vždy též vystoupením z profesní komory na vlastní žádost z důvodu ukončení výkonu profese, vyloučením z komory z důvodu neplnění podmínek pro výkon profese, omezením svéprávnosti, ztrátou bezúhonnosti, ztrátou odborné či zdravotní způsobilosti.

4.5. Organizace profesní komory

Toto ustanovení obsahuje návrh struktury a orgánů profesní komory.

4.5.1. Regionální sdružení

Základním článkem profesní komory jsou regionální sdružení. Profesní komora se člení na regionální sdružení podle rozdělení ČR na kraje dle zákona č. 129/2000 Sb., o krajích; regionální sdružení se mohou slučovat do větších celků. Členy regionálního sdružení jsou sociální pracovníci, kteří v tomto kraji vykonávají profesi. Regionální sjezdy volí zástupce na sjezd delegátů.

4.5.2. Orgány profesní komory

Orgány profesní komory jsou sjezd delegátů regionálních sdružení, představenstvo v čele s předsedou, etická komise, revizní komise, komise pro rozvoj sociální práce a inovace, další komise profesní komory zřízené na základě zmocnění (například odborná komise/odborné kolegium, aby se v užším pracovním týmu „hlídala“ pouze odbornost a obsah studia v různých vzdělávacích institucích).

Návrh vymezuje základní parametry orgánů profesní komory. Podrobnosti a dílčí úpravy stanoví profesní komora.

4.5.3. Přípravný výbor profesní komory

Vědecká rada (květen 2014) doporučila připojit ustanovení o přípravném výboru profesní komory s jasně deklarovanou podporou ministerstva do doby zahájení samostatné činnosti profesní komory.

ČÁST PÁTÁ

VYMEZENÍ NĚKTERÝCH POJMŮ

5.1. Profese

Vzhledem k používání pojmu profese v návrhu zákona, obsahuje tato část vymezení profese pro účely tohoto zákona.

5.2. Sociální práce

Na základě zkušeností z konzultačního procesu bylo upuštěno od uvedení definice sociální práce například po vzoru Mezinárodní federace sociálních pracovníků. Vymezení sociální práce bylo stanoveno tak, aby bylo srozumitelné.

5.3. Sociální pracovník

V navrhované úpravě bylo upuštěno od definování sociálního pracovníka prostřednictvím agend a některých činností.

Pro ilustraci uvádíme původní výčet zde:

- a) identifikuje podmínky a události, které v rámci obtížné životní situace klientů (jedince, rodiny, skupiny nebo komunity) ohrožují jejich lidskou důstojnost a vyvolávají nesnáze v interakcích se subjekty v sociálním prostředí na všech úrovních organizace společnosti;
- b) rozpoznává potřeby klientů (jedince, rodiny, skupiny nebo komunity), jejichž lidská důstojnost a jejich uspokojování je ohroženo v interakci se subjekty v sociálním prostředí;
- c) provádí depistáž, tedy aktivní vyhledávání vyvíjené za účelem zjištění obtížné životní situace klienta nebo působení na ni;
- d) posuzuje životní situace klientů, tedy posuzuje vliv sociální události nebo kombinací sociálních událostí, které jsou předmětem objednávky klienta, nebo jsou rozpoznány sociálním pracovníkem, s nejvyšším možným zapojením klienta;
- e) na základě komplexního posouzení životní situace společně s klienty (jedincem, rodinou, skupinou nebo komunitou) koncipuje, realizuje a vyhodnocuje pomáhající intervenci, s nejvyšším možným zapojením klienta;
- f) vytváří předpoklady pro soulad mezi soužitím jednotlivců, skupin, komunit a společnosti s využitím metod sociální práce a komunikace mezi subjekty v rámci multidisciplinární spolupráce s cílem ochrany lidské důstojnosti, je-li ohrožena obtížnou životní situací;
- g) účastní se přípravy, tvorby i zkoumání efektivity systémů a nástrojů sociální podpory klientů, které tvoří součást institutů sociální ochrany, tj. sociální pracovník se zabývá ovlivňováním problémových interakcí klientů s jejich sociálním prostředím a napomáhá ochraně jejich lidské důstojnosti a jejich sociálnímu začleňování vytvářením rovnováhy mezi klienty a jejich sociálním prostředím, a to jak na úrovni

legislativní, systémově-koncepční a odborné, tak na úrovni praktické činnosti a přímé sociální práce;

- h) vykonává komplexní agendy nebo zajišťuje intervence v systémech, které jsou upraveny ve speciálních právních předpisech včetně podmínek upravujících nároky na jeho zvláštní odbornost. *Za zvláštní odbornost se považuje zaměření například na konkrétní cílovou skupinu při výkonu činností zejména v těchto pozicích: sociální kurátor, kurátor pro mládež, sociální pracovník sociálně-právní ochrany dětí, protidrogový koordinátor, koordinátor pro romské a národnostní záležitosti, koordinátor práce s osobami zvláště ohroženými sociálním vyloučením, sociální pracovník ve zdravotnickém zařízení, sociálních službách, ve vězeňství, v rámci výkonu agendy sociálních dávek a všude tam, kde se provádí sociální šetření a posuzování sociální situace osob; bližší vymezení stanoví prováděcí právní předpis.*

5.4. Klienti sociální práce

Pro účel zákona jsou klienti definováni velmi obecně, aby nedošlo k opomenutí nebo vyloučení některé klientské skupiny.

ČÁST ŠESTÁ

SPOLEČNÁ, PŘECHODNÁ A ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

6.1. Společná ustanovení

6.1.1. Zmocňovací ustanovení

Z Listiny základních práv a svobod jasně vyplývá, že práva a povinnosti lze stanovit pouze zákonem. Zákon je však předpis obecný a mělo by být zájmem každého občana, aby byl stabilní, tedy aby byl co nejméně měněn. Zároveň prováděcí předpisy lze snáze měnit a díky tomu pružně reagovat na aktuální situaci. Zmocnění je nezbytnou podmínkou k vydání prováděcího předpisu.

6.2. Přechodná ustanovení

Stejně jako zákon o sociálních službách i navrhovaná úprava bere v úvahu skutečnost, že někteří sociální pracovníci i přes svou zjevnou kvalitu nebudou splňovat standardní podmínky. Cílem přechodných ustanovení je tyto nedostatky odstranit.

6.3. Závěrečná ustanovení

6.3.1. Zrušovací ustanovení

Navrhovaná úprava sjednocuje roztržitěnou úpravu sociální práce, přičemž nutně zasahuje do jiných právních předpisů. Tím hlavním je zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, konkrétně §§ 109 – 111.

6.3.2. Dotčené předpisy

Navrhovaná úprava sjednocuje roztržitěnou úpravu sociální práce, přičemž nutně zasahuje do jiných právních předpisů. Zde je uveden, nikoli úplný, přehled dotčených předpisů.

6.3.3. Účinnost

Použité zdroje

Konzultace se subjekty zapojenými do konzultačního procesu (březen až červen 2014).

Council of Europe. *Recommendation Rec (2001) 1 of the Committee of Ministers to member states on social workers.*

Council of Europe. *The role, training and status of social workers.* 1967, Resolution (67) 16, 29th June.

Global standards. IFSW. <http://ifsw.org/policies/global-standards/>

HAVRDOVÁ, Zuzana, HAJNÝ, Martin. *Praktická supervize: průvodce supervizí pro začínající supervizory, manažery a příjemce supervize.* Praha: Galén, c2008, s48

Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP. ASVSP.

<http://www.asvsp.org/standardy.php>

Musil, L., Bareš, P., Havlíková, J. *Výkon profese sociální práce v systémech ochrany ČR.* VÚPSV, Praha 2011.

Stanovisko Vědecké rady pro sociální práci (březen 2013). MPSV.

Stanovisko Vědecké rady pro sociální práci (listopad 2013). MPSV.

Teze legislativního zakotvení výkonu sociální práce a celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků (leden 2005). MPSV.

Tomeš, I. *Pomůže nová právní úprava profese rozvoji sociální práce.* 2013.

Vostřebalová, V. (1934): Sociální pracovnice odpovídají. *Sociální pracovnice*, 3., s 129 - 133.